

Saturs

Priekšvārds.....	7
1.nodaļa. Noziedzīgi nodarījumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds (A.Niedre)	9
2.nodaļa. Noziegumi pret valsti (U.Krastiņš)	35
2.1. Noziegumu pret valsti jēdziens un sistēma.....	35
2.2. Noziegumi pret valsts iekšējo un ārējo drošību	36
2.3. Noziegumi pret valsts politisko un ekonomisko nodrošinājumu	56
3.nodaļa. Noziedzīgi nodarījumi pret dabas vidi (U.Krastiņš)	64
3.1. Noziedzīgu nodarījumu pret dabas vidi jēdziens un sistēma	64
3.2. Dabas vides kompleksie apdraudējumi.....	70
3.3. Faunas un floras apdraudējumi	88
3.4. Valsts īpaši aizsargājamo dabas objektu apdraudējumi	106
4.nodaļa. Nonāvēšana (V.Liholaja)	111
4.1. Apstākļi, kas attiecas uz slepkavības objektīvajām pazīmēm.....	125
4.2. Apstākļi, kas attiecas uz slepkavības subjektīvajām pazīmēm	152
4.3. Slepkavība mīkstinošos apstākļos.....	166
5.nodaļa. Noziedzīgi nodarījumi pret personas veselību (V.Liholaja).....	182
5.1. Miesas bojājumu iedalījums pēc smaguma pakāpes	184
5.2. Miesas bojājumu nodarīšana pastiprinošos apstākļos	190
5.3. Miesas bojājumu nodarīšanas kvalifikācija pēc subjektīvās puses un nodalīšana no cita veida personas apdraudējumiem	199

5.4.	Noziedzīgi nodarījumi, kas bīstami veselībai un dzīvībai	205
6.nodaļa.	Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām (V.Liholaja)	231
7.nodaļa.	Noziedzīgi nodarījumi pret personas brīvību, godu un cieņu (V.Liholaja).....	266
8.nodaļa.	Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību (V.Liholaja)	288
8.1.	Noziedzīgi nodarījumi pret dzimumbrīvību un dzimumneaizskaramību	288
8.2.	Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību.....	317
9.nodaļa.	Noziedzīgi nodarījumi pret ģimeni un nepilngadīgajiem (V.Liholaja)	353
10.nodaļa.	Noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu (U.Krastiņš)	378
10.1.	Noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu jēdziens un sistēma	378
10.2.	Mantas nolaupīšanas jēdziens.....	378
10.3.	Mantas nolaupīšanas veidi	381
10.4.	Mantkārīgi noziedzīgi nodarījumi bez nolaupīšanas pazīmēm	402
10.5.	Mantas apdraudējumi bez iedzīvošanās nolūka	410
11.nodaļa.	Noziedzīgi nodarījumi tautsaimniecībā (A.Niedre)	417
11.1.	Noziedzīgu nodarījumu tautsaimniecībā vispārīgs raksturojums	417
11.2.	Noziedzīgi nodarījumi muitas darbības sfērā	419
11.3.	Noziedzīgi nodarījumi finanšu un kredīta sfērā.....	424
11.4.	Noziedzīgi nodarījumi uzņēmumu dienesta un ekonomiskās darbības sfērā	441
11.5.	Noziedzīgi nodarījumi tirdzniecības un pakalpojumu sniegšanas sfērā.....	472
11.6.	Noziedzīgi nodarījumi valsts ieņēmumu sfērā.....	485

11.7. Noziedzīgi nodarījumi lauksaimnieciskās ražošanas sfērā.....	497
12.nodaļa. Noziedzīgi nodarījumi pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību (V.Liholaja).....	499
12.1. Noziedzīgi nodarījumi, kas apdraud sabiedrisko kārtību.....	499
12.2. Noziedzīgi nodarījumi pret sabiedrisko drošību, kas saistīti ar neatļautām darbībām ar ieročiem, munīciju, sprāgstvielām, speciāliem līdzekļiem.....	551
12.3. Noziedzīgi nodarījumi pret sabiedrisko drošību, kas saistīti ar speciālo drošības noteikumu pārkāpšanu.....	566
12.4. Noziedzīgi nodarījumi informācijas sistēmu drošības jomā.....	570
12.5. Noziedzīgi nodarījumi pret vispārējo drošību, kas saistīti ar drošības noteikumu pārkāpšanu bīstamu vielu, priekšmetu un materiālu aprites procesā.....	587
12.6. Noziedzīgi nodarījumi pret vispārējo drošību narkotisko un psihotropo vielu aprites jomā.....	593
13.nodaļa. Noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību (V.Liholaja).....	626
14.nodaļa. Noziedzīgi nodarījumi pret pārvaldības kārtību (A.Niedre).....	658
14.1. Pretdarbība varas un citām valsts institūcijām.....	660
14.2. Oficiālo dokumentu virzībai noteiktās kārtības apdraudējumi.....	669
14.3. Pārvaldības kārtības apdraudējumi, kas izpaužas speciālu noteikumu pārkāpšanā.....	677
14.4. Citi noziedzīgi nodarījumi pret pārvaldības kārtību.....	691
15.nodaļa. Noziedzīgi nodarījumi pret jurisdikciju (U.Krastiņš).....	702
15.1. Noziedzīgu nodarījumu pret jurisdikciju jēdziens un sistēma.....	702

15.2.	Tiesībaizsardzības institūciju amatpersonu izdarīti nodarījumi	704
15.3.	Nodarījumi, ko izdarījušas personas, pret kurām piemēroti tiesiski piespiedu līdzekļi	711
15.4.	Nodarījumi, ko izdarījušas personas, kuru pienākums ir palīdzēt vai nekavēt tiesībaizsardzības institūciju darbību	715
15.5.	Nodarījumi pret jurisdikcijas interesēm, ko izdarījušas personas, kuru darbība izpaužas kā piesaistība noziedzīgam nodarījumam.....	735
16.nodaļa	Noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā (A.Niedre)	741
16.1.	Noziedzīgu nodarījumu valsts institūciju dienestā vispārīgs raksturojums	741
16.2.	Noziedzīgi nodarījumi, kas attiecināmi uz valsts amatpersonas pienākumu veikšanu.....	749
16.3.	Amatpersonai noteikto ierobežojumu pārkāpšana	758
16.4.	Kukuļošana un tai pietuvināti noziedzīgi nodarījumi.....	762
17.nodaļa	Noziedzīgi nodarījumi militārajā dienestā (A.Niedre)	779
17.1.	Noziedzīgi nodarījumi, kas izpaužas militārā dienesta pakļautības un dienesta pildīšanas kārtības pārkāpšanā.....	782
	Izmantoto avotu un literatūras saraksts	804

Priekšvārds

Grāmata "Krimināltiesības. Sevišķā daļa" noslēdz grāmatas "Krimināltiesības" trešo papildināto izdevumu.

Arī šo grāmatu sarakstījuši Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras profesori Dr. habil. iur. Uldis Krastiņš, Dr. iur. Valentija Liholaja un docents Dr. iur. Aivars Niedre.

Darbā analizētas noziedzīgu nodarījumu grupas atbilstoši Krimināllikuma Sevišķās daļas uzbūvei pa nodaļām. Krimināllikuma konkrēti panti un to daļas analizēti pēc noziedzīgu nodarījumu sastāva pazīmēm. Tekstā ietvertas arī citu tiesību aktu normas, kas palīdz izprast Krimināllikumā formulēto konkrēto noziedzīgo nodarījumu sastāvu jēgu un saturu, jo daudzas normas uzbūvētas kā blanketas. Tas nozīmē, ka nodarījumu objektīvās pazīmes meklējamas citos tiesību normatīvajos aktos.

Konkrētu noziedzīgu nodarījumu analizē izmantotas krimināltiesību teorijas nostādnes, tiesu prakse Krimināllikuma normu piemērošanā, kā arī dotas norādes gan uz pašmāju, gan ārvalstu juristu publikācijās izteiktajiem, arī atšķirīgajiem, viedokļiem. Tādā veidā lasītājam tiek dota iespēja arī pašam vērtēt vienu vai otru krimināltiesisku jautājumu.

Grāmata domāta augstāko mācību iestāžu juridiskās specializācijas bakalaura programmas "Krimināltiesības" apguvējiem, maģistrantiem un doktorantiem zināšanu apguvei un paplašināšanai krimināltiesību sevišķās daļas jautājumos.

Tāpat arī tiesībsargāšanas iestādēs strādājošie un citi praktizējošie juristi, kā arī ikviens interesents šajā grāmatā varēs rast atbildi uz viņu interesējošiem krimināltiesību jautājumiem, kas rodas sakarā ar Krimināllikumā paredzētajiem noziedzīgiem nodarījumiem, kā arī varēs iepazīties ar šā likuma normu piemērošanu praksē.

Grāmatā ir lietoti šādi saīsinājumi:

- ANO – Apvienoto Nāciju organizācija
- APK – Latvijas administratīvo pārkāpumu kodekss
- CPL – Civilprocesa likums
- KL – Krimināllikums
- KPL – Kriminālprocesa likums
- LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika
- PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
- VID – Valsts ieņēmumu dienests

1.nodaļa

Noziedzīgi nodarījumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds

Krimināllikuma IX nodaļā paredzēta atbildība par noziedzīgiem nodarījumiem, kas apdraud valsts, sabiedrības un atsevišķu personu intereses, nodrošinot starptautisko tiesību normu izpildīšanu par visas cilvēces, valstu un tautu pastāvēšanas nosacījumu ievērošanu. Pārsvārā tie ir sevišķi smagi noziegumi, kas apdraud mieru visai cilvēcei un tās drošībai. Veidojot pantu dispozīcijas, ņemtas vērā vairākas svarīgas starptautiskās konvencijas, kam Latvijas pievienojusies. Nodaļā nav kriminālpārkāpumu.

Nodaļas nosaukumā uzsvērts, ka tajā paredzēta atbildība par noziegumiem pret cilvēci. Tomēr nodaļā nav panta, kurā atsevišķi būtu noteikta kriminālatbildība par šādiem noziegumiem vai dota to definīcija.

1998.gada 17.jūlijā Romā tika pieņemti Starptautiskās krimināltiesas Statūti, kuri satur noziegumu pret cilvēci jēdziena izklāstu. Latvijas Republikas Saeima ar 2002.gada 20.jūnija likumu šos Statūtus pieņēma un apstiprināja.¹ Kā norādīts Latvijas Republikas Ministru kabineta pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās biroja veiktajā pētījumā, Statūtus "var uzskatīt par autoritatīvāko instrumentu noziegumu pret cilvēci interpretācijā, jo tie pārstāv noziegumu pret cilvēci kodifikāciju starptautiskā līgumā".²

Noziegumu pret cilvēci jēdziens dots Statūtu 7.pantā, kam ir šāds saturs:

"7.pants

Noziegumi pret cilvēci

¹ Latvijas Vēstnesis, 2002. 28.jūnijs, Nr.97.

² Pētījums par noziegumiem pret cilvēci un genocīda noziegumi – kopīgais un atšķirīgais // Latvijas Republikas Ministru kabineta pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās biroja veiktais pētījums, 2008, 6.lpp.

A.Niedre

1. Statūtos ar terminu "noziegums pret cilvēci" tiek apzīmētas jebkuras sekojošas darbības, ja tās tiek veiktas kā daļa no plaša vai sistemātiska uzbrukuma, apzinoties šā uzbrukuma būtību, kas vērsts pret civiliedzīvotājiem:

- (a) slepkavība;
- (b) iznīcināšana;
- (c) paverdzināšana;
- (d) deportācija vai iedzīvotāju piespiedu pārvietošana;
- (e) ieslodzīšana vai citi fiziskās brīvības ierobežošanas veidi, pārkāpjot starptautisko tiesību pamatnoteikumus;
- (f) spīdzināšana;
- (g) izvarošana, seksuāla paverdzināšana, piespiedu prostitūcija, piespiedu grūtniecība, piespiedu sterilizācija vai jebkura cita līdzīga smaguma pakāpes seksuāla vardarbība;
- (h) jebkuras identificējamās grupas vai kolektīva vajāšana, pamatojoties uz politisko, rasu, nacionālo, etnisko, kultūras, reliģijas vai dzimuma piederību, kā definēts 3.punktā, vai tamlīdzīgiem iemesliem, kas starptautiskajās tiesībās ir vispāratzīti kā nepieļaujami saistībā ar jebkuru darbību, kas norādīta šajā punktā, vai jebkuru noziegumu, kas atrodas Tiesas jurisdikcijā;
- (i) personu piespiedu pazušana;
- (j) aparteīds;
- (k) cita tamlīdzīga nehumāna rīcība nolūkā radīt lielas ciešanas vai nopietnu miesas traumu, kā arī traumu fiziskajai vai garīgajai veselībai.

2. 1.punkta mērķiem:

(a) "uzbrukums vērsts pret civiliedzīvotājiem" nozīmē uzvedības veidu, kas ietver sevī vairākkārtēju darbību veikšanu, kas minētas 1.punktā, pret civiliedzīvotājiem, saskaņā ar vai sekmējot Valsts vai organizācijas politiku izdarīt šādu uzbrukumu;

(b) "iznīcināšana" ietver apzinātu tādu dzīves apstākļu radīšanu, *inter alia*³, liedzot pieeju pārtikai un medikamentiem nolūkā iznīcināt daļu iedzīvotāju;

³ *inter alia* – cita starpā (latīņu).

1.nodaļa. Noziedzīgi nodarījumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds

(c) "paverdzināšana" nozīmē daļēju vai pilnīgu varas, kas saistīta ar īpašuma tiesībām, realizēšanu pār personu un ietver tādas varas realizēšanu, tirgojot personas, it īpaši sievietes un bērnus;

(d) "deportācija jeb iedzīvotāju piespiedu pārvietošana" nozīmē personu piespiedu pārvietošanu, kas saistīta ar padzīšanu vai citām piespiedu darbībām, no likumīgi apdzīvotas teritorijas, kas ir pretrunā starptautiskajām tiesībām;

(e) "spīdzināšana" nozīmē neciešamu fizisku vai garīgu sāpju vai ciešanu apzinātu radīšanu personai, kas atrodas apsūdzētā aizbildniecībā vai kontrolē; paredzot, ka spīdzināšana neietver sāpes vai ciešanas, kuras rodas vienīgi likumīgu sankciju rezultātā un kuras nav atdalāmas no šīm sankcijām vai rodas nejauši;

(f) "piespiedu grūtniecība" nozīmē prettiesisku brīvības ierobežošanu sievietei, kas atrodas piespiedu grūtniecības stāvoklī, ar mērķi ietekmēt kādas iedzīvotāju grupas etnisko sastāvu vai izdarot citus nežēlīgus starptautisko tiesību pārkāpumus. Šī definīcija nekādā veidā nav interpretējama kā tāda, kas ietekmē nacionālos tiesību aktus attiecībā uz grūtniecību;

(g) "vajāšana" nozīmē apzinātu un nesaudzīgu pamattiesību atņemšanu pretrunā starptautiskajām tiesībām, kas pamatojas uz kādas grupas vai kolektīva identitāti;

(h) "aparteīds" nozīmē necilvēcīgas darbības, kas pielīdzināmas 1.punktā uzskaitītajām, ko sistemātiskas apspiešanas un valdīšanas institucionalizēta režīma ietvaros veic vienas rases grupa pret citas rases grupu vai grupām nolūkā saglabāt esošo režīmu;

(i) "personu piespiedu pazušana" nozīmē personu apcietināšanu, turēšanu ieslodzījumā vai nolaupīšanu, ko veic Valsts vai politiska organizācija vai tas tiek veikts ar šo organizāciju pilnvarojumu, atbalstu vai piekrišanu, kam seko atteikšanās atzīt brīvības ierobežošanu vai sniegt informāciju par šo personu likteni vai atrašanās vietu nolūkā ilgāku laika periodu atstāt tos bez likuma aizsardzības.

3. Šo Statūtu mērķiem termins "dzimums" ir attiecināms uz diviem dzimumiem, vīriešu un sieviešu, kas sastopami sabiedrībā. Termins "dzimums" neietver sevī nevienu citu nozīmi, kā vien iepriekš definēto."

A.Niedre

Vadoties no minētās Statūtu normas, Krimināllikuma IX nodaļa būtu jāpapildina ar atsevišķu pantu "Noziegumi pret cilvēci", jo, kā pamatoti atzīts Ministru kabineta pārstāvja starptautiskās cilvēktiesību institūcijās biroja pētījumā, "Krimināllikums satur pantu, kas nepieļauj noilguma piemērošanu attiecībā uz noziegumiem pret cilvēci, bet nav tālākā mehānisma, kā reāli sodīt personu par nozieguma pret cilvēci izdarīšanu".⁴

1933.gada Sodu likumā nebija paredzēta kriminālatbildība par noziegumiem pret cilvēci, kara noziegumiem un noziegumiem pret mieru, bet Latvijas kriminālkodeksā šāda atbildība bija noteikta trijos pantos: 68.¹pantā "Noziegumi pret cilvēci, genocīds", 68.²pantā "Noziegumi pret mieru" un 68.³pantā "Kara noziegumi".

Krimināllikuma IX nodaļā pirmajā vietā ir 71.pants, kurā paredzēta atbildība par tādu noziegumu pret cilvēci kā genocīds, bet 71.¹pantā atsevišķi noteikta atbildība par aicinājumu uz genocīdu. Pārējos noziegumus pēc to tiešajiem objektiem var iedalīt šādās grupās: noziegumi pret mieru (72., 73.pants), kara noziegumi (74., 75., 76., 77.pants), noziegumi pret cilvēktiesībām (78.pants), noziegumi pret kultūras un nacionālo mantojumu (79.pants).

No objektīvās puses iztīrājāmie noziegumi izpaužas aktīvās darbībās, to lielākai daļai ir formāls nozieguma sastāvs. Nozieguma subjekts var būt fiziska, pieskaitāma persona, kas ir sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, taču dažiem sevišķi smagiem noziegumiem subjekts var būt tikai tāda valsts amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli. Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtos noteikts, ka tās jurisdikcijā ir vissmagākie noziegumi, kas skar visu starptautisko sabiedrību kopumā (genocīds, noziegumi pret cilvēci, kara noziegumi, agresija), taču jurisdikciju nepiemēro attiecībā uz personām, kuras nav sasniegušas astoņpadsmit gadu vecumu nozieguma izdarīšanas laikā.

⁴ Pētījums par noziegumiem pret cilvēci un genocīda noziegumi – kopīgais un atšķirīgais // Latvijas Republikas Ministru kabineta pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās biroja veiktais pētījums, 2008, 22.lpp.

Genocīds (KL 71.pants)

Genocīds (burtiski – dzimtas, cilts iznīcināšana) ir sevišķi smags noziegums. ANO Ģenerālās Asamblejas 1946.gada 11.decembra rezolūcijā Nr.96 norādīts par genocīdu kā par atteikšanos atzīt eksistences tiesības veselām cilvēku grupām. 1948.gada 9.decembrī ANO Ģenerālā Asambleja pieņēma Konvenciju par genocīda novēršanu un sodu par to, bet 1968.gada 26.novembrī pieņemta Konvencija par noilguma neattiecināšanu kara noziegumiem un noziegumiem pret cilvēci (Latvija konvencijām pievienojusies 1990.gada 4.maijā, Latvijas teritorijā tās ir spēkā no 1992.gada 13.jūlija).⁵

1948.gada 9.decembra Konvencijas 2.pantā definēts genocīda jēdziens: "Šajā Konvencijā ar genocīdu saprotama jebkura tālāk izklāstītā darbība, kas tiek izdarīta nolūkā kā, piemēram, pilnīgi vai daļēji iznīcināt kādu nacionālu, etnisku, rasu vai reliģisku grupu:

- (a) šādas grupas locekļu nogalināšana;
- (b) nopietnu miesas bojājumu nodarīšana vai garīga kaitējuma radīšana šādas grupas locekļiem;
- (c) tīša tādu dzīves apstākļu radīšana šādai grupai, kas aprēķināta, lai to pilnīgi vai daļēji iznīcinātu;
- (d) pasākumu ieviešana, kuru mērķis ir novērst bērnu dzimšanu šādā grupā;
- (e) bērnu nodošana spaidu kārtā no vienas grupas otrai."

Konvencijas 3.pantā norādīts, ka "sodāmai jābūt šādai darbībai:

- (a) genocīdam;
- (b) sazvērestībai, kuras mērķis izdarīt genocīdu;
- (c) tiešai un publiskai kūdīšanai izdarīt genocīdu;
- (d) mēģinājumam izdarīt genocīdu;
- (e) līdzdalībai genocīdā.

⁵ Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1. sējums (Otrā daļa), Universālie līgumi. – Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994, 673.–681.lpp.

1998.gada 17.jūlijā sastādīto Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtu 6.pantā atkārtoti dots 1948.gada 9.decembra Konvencijā formulētais genocīda jēdziens.⁶

Krimināllikuma 71.pantā paredzētais noziegums no objektīvās puses izpaužas konvencijas "Par genocīda novēršanu un sodu par to" 2.pantā norādītās darbībās, proti, darbībās, kas vērstas pret kādu nacionālu, etnisku, rases vai noteiktas ticības cilvēku grupu, šos cilvēkus nogalinot (par tīšu nonāvēšanu sk. Krimināllikuma 116.–118.pantu), nodarot viņiem dzīvībai vai veselībai bīstamus miesas bojājumus vai novedot viņus līdz psihiskai saslimšanai (sk. Krimināllikuma 125.–130.pantu), radot viņiem tādus dzīves apstākļus, kas pilnīgi vai daļēji šos cilvēkus iznīcina (piemēram, tīši piesārņojot dabas vidi, kurā atrodas etniska cilvēku grupa, ar radioaktīvām, ķīmiskām vai citām toksiskām vielām), pielietojot līdzekļus, kuru mērķis ir novērst cilvēku dzimšanu šādā grupā (piemēram, pielietojot kastrāciju vai sterilizāciju) vai nodalot bērnus piespiedu kārtā no vienas cilvēku grupas otrā (piemēram, atņemot piespiedu kārtā vecākiem viņu bērnus un nododot tos personām, kas pieder citai nacionālai etniskai grupai). Noziegums ir pabeigts ar brīdi, kad izdarītas pantā minētās darbības neatkarīgi no sekām (formāls noziegums).

71.pantā atbilstoši starptautiskajai praksei bez darbībām, kuras tieši nosauktas 1948.gada 9.decembra konvencijas 2.pantā, kā nozieguma objektīvās puses pazīmes vēl norādītas iepriekšminētās darbības, kas vērstas pret kādu sociālu vai noteiktas kopīgas pārliecības cilvēku grupu. Šādas darbības var izpausties, piemēram, kā zemes īpašnieku izsūtīšana, represiju piemērošana valsts patriotiem.⁷

Nozieguma subjekts var būt jebkura persona. 1948.gada 9.decembra Konvencijas 4.pantā speciāli uzsvērts, ka personas, kuras izdarījušas genocīdu, sodāmas neatkarīgi no tā, vai viņas ir valdošo institūciju locekļi, amatpersonas vai privātpersonas. 1998.gadā Romā pieņemtajos Starptautiskās kriminālās tiesas Statūtos norādīts, ka kriminālatbildība par genocīdu iestājas no astoņpadsmit gadu vecuma.

⁶ Latvijas Vēstnesis, 2002. 28.jūnijs, Nr.97.

⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 1996.gada 4.novembra spriedums lietā Nr. PAK-269, 2000.gada 12.janvāra spriedums lietā Nr. PAK-17, 2001.gada 7.februāra spriedums lietā Nr. PAK-15.

1.nodaļa. Noziedzīgi nodarījumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds

Nozieguma subjektīvo pusi raksturo tiešs nodoms ar mērķi pilnīgi vai daļēji iznīcināt cilvēku grupu 71.pantā norādīto kopīgo pazīmju dēļ. Tas īpaši uzsvērts arī Ministru kabineta pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās biroja pētījumā, norādot uz genocīda nozieguma specifisko subjektīvo pusi, "kas izpaužas tiešā nodomā izdarīt vienu no darbībām, ar kurām var realizēt genocīdu nolūkā pilnīgi vai daļēji iznīcināt kādu grupu kā tādu".⁸

Par apstākli, kas izslēdz kriminālatbildību, nevar uzskatīt gadījumu, ja persona, kura izdarījusi genocīdu, ir izpildījusi noziedzīgu pavēli un pēc tam apgalvo, ka nav apzinājusies tās noziedzīgo raksturu (sk. Krimināllikuma 34.pantu). Šajā gadījumā vainīgās personas rīcībā var saskatīt vienīgi atbildību mīkstinošu apstākli, kas ļauj, nosakot sodu, piemērot Krimināllikuma 47.panta nosacījumus.

Aicinājums uz genocīdu (KL 71.¹pants)

Pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums ir smags noziegums, kas atzīstams par noziegumu pret cilvēci.

Nozieguma objektīvo pusi veido aktīvas darbības, kas izpaužas mutvārdos vai rakstveidā izpaustā aicinājumā izdarīt genocīdu. Par genocīdu sk. Krimināllikuma 70.panta analīzi.

Atbildība pēc 71.¹panta iestājas, ja aicinājums ir publisks, proti, tas izteikts atklāti, citas personas (vai personu) klātbūtnē vai tādā veidā, ka persona (vai personas) ar šo aicinājumu var iepazīties.

Noziegums ir pabeigts ar brīdi, kad publiski izpausts aicinājums (formāls noziegums).

Ja aicinājums uz genocīdu ir saistīts ar konkrētām darbībām, kas vērstas uz genocīdu (piemēram, uz kādas noteiktas etniskas cilvēku grupas iznīcināšanu), tad noziegums ir jākvalificē saskaņā ar šā likuma 71.pantu.

⁸ Pētījums par noziegumiem pret cilvēci un genocīda noziegumi – kopīgais un atšķirīgais // Latvijas Republikas Ministru kabineta pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās biroja veiktais pētījums, 2008, 18.lpp.

A.Niedre

71.¹pantā paredzētā nozieguma subjektīvā puse izpaužas tieša nodoma veidā, jo vainīgais apzinās, ka ar savu aicinājumu var izraisīt genocīdu un vēlas to panākt.

Nozieguma subjekts ir jebkura fiziska, pieskaitāma persona, kas sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu.

Pants iekļauts Krimināllikumā ar 2005.gada 28.aprīļa likumu "Grozījumi Krimināllikumā" (stājies spēkā 2005.gada 2.jūnijā).

Noziegumi pret mieru (KL 72.pants)

Pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums, kas atzīstams par sevišķi smagu noziegumu, pieskaitāms pie noziedzīgiem nodarījumiem, kas apdraud valsts, sabiedrības un atsevišķu personu intereses, nodrošinot starptautisko tiesību normu izpildīšanu par visas cilvēces, valstu un tautu pastāvēšanas nosacījumu ievērošanu. Par to liecina svarīgi starptautiskie akti. Tā ANO Ģenerālā Asambleja 1984.gada 12.novembrī apstiprinājusi Deklarāciju par tautu tiesībām uz mieru, kurā teikts:

"Ģenerālā Asambleja...

1. Svinīgi pasludina, ka mūsu planētas tautām ir svētas tiesības uz mieru;

2. Svinīgi deklarē, ka tautu tiesību uz mieru nosargāšana un tā uzturēšana ir katras valsts pamatpienākums;

3. Uzsver, ka tautu tiesību uz mieru izpildes nodrošināšana pieprasa, lai valstu politika tiktu vērsta uz kara, īpaši atomkara draudu novēršanu, atteikšanos no spēka pielietošanas starptautiskajās attiecībās un starptautisko strīdu atrisināšanu ar miermīlīgiem līdzekļiem, pamatojoties uz Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtiem;

4. Aicina visas valstis un starptautiskās organizācijas darīt visu, kas to spēkos, lai palīdzētu īstenot tautu tiesības uz mieru, pielietojot atbilstošus līdzekļus gan valsts, gan starptautiskā līmenī."⁹

⁹ Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1. sējums (Otrā daļa), Universālie līgumi. – Apvienotās Nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994, 547.lpp.

1.nodaļa. Noziedzīgi nodarījumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds

Krimināllikuma 72.pantā paredzētais noziegums no objektīvās puses izpaužas aktīvās darbībās – bruņotas agresijas plānošanā (speciālu plānu izstrādāšana karadarbībai, pārkāpjot starptautisko tiesību normas), gatavošanā (darbības agresijas plānu realizēšanai), izraisīšanā vai piedalīšanās tajā (konkrētu agresijas aktu izdarīšana), agresīva kara vešana (agresīva rakstura militāras operācijas pret citu valsti), kā arī piedalīšanās sazvērestībā ar nolūku izdarīt minētās noziedzīgās darbības. Agresija ir valsts bruņoto spēku uzbrukums vai citāda bruņoto spēku pielietošana veidā, ko nepieļauj ANO Statūti, pret citas valsts suverenitāti, teritoriālo neaizskaramību vai politisko neatkarību. Noziegums pabeigts ar pantā minēto darbību (agresijas plānošanas, gatavošanas, izraisīšanas) izdarīšanas brīdi (formāls noziegums).

Par nozieguma subjektu var būt personas, kas ieņem augstākos amatus valstī. No subjektīvās puses noziegumu raksturo tiešs nodoms, jo personas darbības izdarītas ar mērķi plānot, gatavot vai izraisīt agresiju, piedalīties tajā vai piedalīties sazvērestībā ar nolūku izdarīt 72.pantā paredzētos noziegumus.

Masveida iznīcināšanas ieroču ražošana, uzkrāšana, lietošana un izplatīšana (KL 73.pants)

Pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums ir sevišķi smags noziegums. Tā priekšmets – kodolieroči, ķīmiskie, bioloģiskie, bakterioloģiskie, toksiskie, kā arī citi masveida iznīcināšanas (piemēram, radioaktīvas vielas saturoši) ieroči.

Kriminālatbildība pantā noteikta, ņemot vērā vairākas svarīgas starptautiskās konvencijas, kam Latvija pievienojusies. Tāda, piemēram, ir 1972. gada "Konvencija par bakterioloģisko (bioloģisko) un toksisko ieroču izstrādāšanas, ražošanas un uzglabāšanas aizliegšanu un to iznīcināšanu", kam Latvija pievienojās 1996. gada 17. decembrī; Latvijas teritorijā tā ir spēkā no 1997. gada 6. februāra.

Konvencijas I pantā teikts:

"Katra šīs Konvencijas Dalībvalsts apņemas nekad un nekādos apstākļos neattīstīt, neražot, neuzkrāt un citādi neieņūt vai nesaglabāt:

1) mikrobioloģiskos vai citus bioloģiskos reaģentus vai toksīnus neatkarīgi no to izcelsmes, ražošanas metodes, veida vai tādā daudzumā,

A.Niedre

kas nav paredzēts profilaktiskiem, aizsardzības vai citiem miermīlīgiem mērķiem,

2) ieročus, iekārtas vai līdzekļus, kas paredzēti tādu reaģentu vai toksīnu izplatīšanai, naidīgiem mērķiem vai bruņotam konfliktam."

Savukārt Konvencijas IV pantā uzsvērts:

"Katra no šīs Konvencijas Dalībvalstīm apņemas saskaņā ar tās konstitucionālajiem nosacījumiem atbilstoši rīkoties, lai aizliegtu un aizkavētu ķīmisko reaģentu, toksīnu, ieroču, iekārtu un to izplatīšanas līdzekļu attīstību, ražošanu, uzkrāšanu, iegūšanu vai saglabāšanu šādas valsts teritorijā, kā tas noteikts šīs Konvencijas 1.pantā saskaņā ar tās likumdošanu un pakļaujoties tās kontrolei."¹⁰

Latvija ar 2001. gada 14. jūnija likumu ratificējusi 1996.gada Vispārējo līgumu par kodolizmēģinājumu aizliegšanu. Līdz ar to Latvija uzņēmusies Līguma 1. un 2.pantā paredzētās pamatsaistības: "1.Katra dalībvalsts apņemas neveikt jebkādu kodolieroču izmēģinājumu sprādzienus vai jebkādu citus kodolsprādzienus, aizliegt un novērst jebkādu kodolsprādzienus jebkurā vietā, kas pakļauta tās jurisdikcijai vai kontrolei.

Turklāt katra Dalībvalsts apņemas atturēties no jebkādu kodolieroču izmēģinājumu sprādzieniem vai jebkuru citu kodolsprādzieniem izraisīšanas, veicināšanas vai jebkāda cita veida piedalīšanās tajos".¹¹

No objektīvās puses Krimināllikuma 73.pantā paredzēto noziegumu raksturo aktīvas darbības – minēto ieroču ražošana (izgatavojot jebkāda veidā), lietošana (izmantojot jebkāda veidā) vai izplatīšana (nododot jebkāda veidā kaut vienai personai vai radot iespēju piekļūt tiem). Noziegums pabeigts ar brīdi, kad izdarīta kāda no minētajām darbībām neatkarīgi no sekām (formāls noziegums).

No 73.pantā paredzētā nozieguma jānorobežo nodarījums, par kuru atbildība noteikta Krimināllikuma 100.panta otrajā daļā, – kodolieroču, ķīmisko, bioloģisko, bakterioloģisko, toksisko vai citu masveida iznīcināšanas ieroču apglabāšana (ko nevar uzskatīt par uzkrāšanu) ūdeņos vai zemes dziļēs.

¹⁰ Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs, 1997, Nr.3.

¹¹ Latvijas Vēstnesis, 2001. 28.jūnijs, Nr.100.